

راههای اثرگذاری طلاب خواهر بر معنویت خانواده و جامعه

ساره حسینی پور^۱، سکینه درویشی^۲، فهیمه بلالی نهان^۳

چکیده

محوری ترین موضوع قرآنی، انسان است که در مقایسه با سایر موجودات، از استعدادها و امتیازهایی برخوردار است. این وجوه ممتاز به ساحت معنوی و بعد غیر جسمی او معطوف است. انسان از دو جنس مذکر و مونث تشکیل یافته که ملاک قرآنی برتری آنان تقوا و معنویت است؛ پس زنان نیز می توانند در تقوا و معنویت برتری یابند و حتی معنویت را در خانواده و جامعه ترویج دهند. متون اصلی اسلام، به طور مستقیم به تبیین نقش زنان در افزایش معنویت پرداخته است. اگر زنان در مسیر صحیح الهی قرار گیرند، با توانایی بالقوه ی خود می توانند خانواده و جامعه را از انحرافات اخلاقی و عقیدتی نجات دهند. اسلام، زن را مانند مرد برخوردار از روح کامل انسانی و اراده و اختیار میداند و او رادر مسیر تکامل که هدف خلقت است میبیند و در ضمن این ارزش گذاری، به نقش سازنده ی زن در ارتقای معنویت در فضای خانوادگی و اجتماعی اشاره کرده است. بنابراین، موضوع تحقیق حاضر تبیین راههای اثرگذاری طلاب خواهر بر معنویت خانواده و جامعه است. اهمیت ارتقای معنویت در خانواده توسط زنان به این جهت است که اگر این حالت معنوی در خانواده نباشد جامعه به سمت تنزل ارزشهای اخلاقی سوق داده و خانواده از رسیدن به معنویت و کمال حقیقی باز می ماند. نظر به اینکه تشکیل و حفظ خانواده و پیشگیری از فرو پاشی آن مستلزم برخورداری خانواده از معنویت است، هدف پژوهش حاضر بررسی راههای اثرگذاری زنان در بهبود کیفیت ایمان و معنویت از منظر آموزه های دینی است. روش تحقیق حاضر توصیفی تحلیلی است. بخش های اصلی این نوشتار بعد از بیان معنای لغوی و اصطلاحی واژه های کلیدی به این ترتیب است: اهمیت خانواده در اسلام، ارزش معنوی زن، نقش زن در ارتقای معنویت به عنوان یک انسان، و راههای اثرگذاری یک طلبه خواهر در ارتقای معنویت خانواده و جامعه. یافته های تحقیق، حاکی از این است که ارتقای معنویت توسط بانوان طلبه یکی از مهمترین مولفه های رسیدن به آرامش روانی و سعادت فرد و جامعه انسانی است.

کلیدواژه ها: اثرگذاری، جامعه، خانواده، طلبه، معنویت، تربیت.

^۱. استاد مدرسه فاطمه بنت الرسول سلام الله علیها بندر جاسک.

^۲. طلبه پایه سوم مدرسه فاطمه بنت الرسول سلام الله علیها بندر جاسک.

^۳. استاد مدرسه فاطمه بنت الرسول سلام الله علیها بندر جاسک.

یکی از زمینه های برجسته در گستره خانواده معنویت است. نظر به اینکه تربیت انسان صالح نیازمند یک برنامه ی تربیتی مستمر است و در خانواده اصلی ترین نقش را زنان بر عهده دارند و آنها بواسطه ی استعدادهای طبیعی خود میتوانند نیازهای معنوی خود، خانواده و جامعه را برآورده سازند. غنی سازی معنویت توسط زنان چنان اهمیت دارد که هر قدر معنویت اعضای خانواده کم رنگ تر شود مشکلات خانواده در خانه و اجتماع بیشتر شده و جامعه را از رسیدن به آرمان های متعالی باز می دارد.

زنان در نقش همسری و مادری و ... در آرامش و آسایش و تربیت افراد خانواده نقش بسزایی دارند. پیش فرض بنیادین در تحلیل شاخص های رشد انسانی و معنوی، الگوی رفتاری است. زنان رشد یافته با شاخص هایی چون خردورزی، ایمان، شرح صدر، اخلاص و اعتدال و ... بهتر می توانند انسان ها را در نیل به هدف غایی شان که مرتبه قرب و عبودیت است، یاری بخشند و بعد معنویت را در خانواده خود ترویج دهند. امروزه نیز با تشکیل حوزه های علمیه خواهران و تربیت خواهرانی در مکتب اهل بیت علیهم السلام بهتر می توان این هدف را تحقق بخشید. یک طلبه به خاطر آگاهی و آشنایی از دیدگاه دین، در مورد نقش زن و فلسفه آفرینش او، به خوبی می داند که وظیفه فراهم کردن آرامش و آسایش همسر و تربیت فرزندانش را بر عهده دارد و به عنوان اصلی ترین تکلیف خود سعی می نماید با بهره گیری از آموزه های دین در راه تامین نیازهای روحی و جسمی همسر خود نهایت تلاش را انجام دهد و با این کار، مردان جامعه، سالم و به دور از انحرافات خواهند بود و در نتیجه ما شاهد جامعه ای سالم با مردانی تلاش گر و دارای روح و جسمی سالم خواهیم بود، از سوی دیگر یک زن طلبه و آشنا به آموزه های دین به خوبی می داند که نقش تربیت فرزند صالح و سالم نیز بر عهده اوست و با توجه به اینکه دستورات و راهنمایی های فراوانی در متن دین اسلام چه از طریق آیات قرآن و چه از طریق روایات پیامبر اکرم(ص) و حضرات معصومین(ع) به دست ما رسیده است یک خواهر طلبه بیشتر از هر صنف دیگری امکان آگاهی و آشنایی با این دستورات را دارد و همین امر، او را در تربیت فرزند، نیرو و توانمندی می دهد و قطعاً این امور خود به صورت مستقیم و غیرمستقیم در ارتقای فرهنگ جامعه تأثیرگذار است. یک زن طلبه همچنین با تبلیغ در کنار رسالت های مادری، همسری، دختری و خواهری می تواند گامی اساسی در افزایش بعد معنویت جامعه بردارد. بدین سان این تحقیق، به شیوه توصیفی تحلیلی، مبانی و رهیافت قرآن و روایات را در مقوله رشد معنوی خانواده، توسط بانوان طلبه جستجو می کند. بانوان طلبه در خانواده و جامعه، نقش قلب در بدن انسان را ایفا می کنند و می توانند با تربیت خانواده و جامعه، گامی اساسی در مقدمه سازی ظهور ایفا کنند.

اگرچه موضوع معنویت و گرایش به عالم معنا قدمتی به درازای عمر بشر دارد، اما حاکمیت دیدگاه های نظری ماتریالیستی سبب حذف طولانی مدت آن از دایره تحقیقات علمی شد. اما امروزه، موضوع معنویت از چنان محبوبیتی برخوردار شده که در رشته های متعدد به پژوهش در این زمینه پرداخته شده است که از جمله می توان به مقاله ای با عنوان جایگاه زن در ارتقای معنوی جامعه از دیدگاه امام خمینی (ره) نوشته بهناز شریفی (۱۳۹۰) اشاره کرد که نویسنده در این مقاله بیشتر سعی در منعکس کردن دیدگاه امام (ره) درباره نقش زنان داشته است.

هم چنین مقاله زن در ارتقای معنوی جامعه نوشته بهناز شریفی، (۱۳۹۲) اشاره کرد که در این نوشته ضمن پرداختن به نقش زن در ادوار تاریخ، به نقش زن در خانواده و اجتماع بعنوان همسر و مادر پرداخت شده است و به صورت کلی مقاله ای که به بحث راههای اثرگذاری خواهران طلبه در افزایش معنویت خانواده و جامعه پرداخته باشد یافت نشد. لذا هدف این نوشتار آن است که راههای اثرگذاری خواهران طلبه در ارتقای معنویت در جایگاه همسری، مادری، مبلغه و ... مورد بررسی قرار دهد.

۱. مفهوم شناسی

۱.۱. معنویت

۱.۱.۱. معنای لغوی: معنویت از (معنوی) منسوب به (معنا) می باشد؛ یعنی آنچه در مقابل ظاهر قرار گیرد و به باطن و روح مرتبط باشد (دهخدا ۱۳۷۷، ماده «معنوی»). معنویت در لغت مصدری جَعَلی، و از واژه ی «معنوی» ساخته شده است. معنوی یعنی منسوب به معنی و در مقابل لفظی است این کلمه در معانی دیگری از جمله: «حقیقی، راست، اصلی، ذاتی، مطلق، باطنی، و روحانی» نیز به کار می رود. (ابن منظور، ۱۴۰۵، ج ۱۳، ماده معنوی)

۱.۱.۲. معنای اصطلاحی: مجموعه صفات و اعمالی است که شور و جاذبه ای قوی و شدید و در عین حال، منطقی و صحیح در انسان به وجود می آورد تا او را در سیر به سوی خدای یگانه و محبوب عالم به طور اعجاب آوری پیش ببرد (موسوی خمینی، ۱۳۷۳، ج ۳، ص ۷۳) شهید مطهری معتقد است: «از نظر قرآن، معنویت پایه ی تکامل است (مطهری، ۱۳۶۱، ص ۱۶۹)». ایشان همچنین شرایطی را برای معنویت ذکر کرده اند: «معنویت بدون ایمان به خدا، بدون ایمان به مبدا و معاد، بدون ایمان به معنویت انسان و اینکه در او پرتو غیر مادی حاکم و موثر است، اساساً امکان پذیر نیست؛ حتی آن معنویت که امروز مورد قبول اغلب مکاتب

است و از آن به (رومانتیسیم) تعبیر می کنند، بدون پیدا شدن آن عمق و ژرفایی که ادیان، به خصوص اسلام پیشنهاد می کند، محال و غیر ممکن است (همان، ص ۱۷).»

معنویت نحوه‌ای از مواجهه با دنیای پیرامون است که در نتیجه‌ی آن حالت‌های نفسانی ناخوشایند مانند ناامیدی، ناراحتی، اضطراب، احساس سردرگمی و سرکشی، احساس بی‌معنایی و بی‌هدفی تا آنجا که امکان پذیر است در انسان پدید نمی‌آید این نحوه مواجهه موجب رضایت باطن انسان می‌شود. معنویت جلوه‌های متعددی در زندگی بشر دارد که عبارتند از:

الف) برخورداری از زندگی پاکیزه و خوشایند: خداوند متعال خواستار رسیدن انسان به زندگی پاکیزه در همین دنیا و پیش از رسیدن به سرای آخرت است [محل آیه و ترجمه] (نحل/۹۷)

ب) اعتقاد به رزاق بودن حق تعالی: خداوند روزی دهنده‌ای است که تحت تاثیر هیچ انسان ناخشنود و حریصی قرار نگرفته و هیچکس او را از این عملش منصرف نمی‌کند [محل آیه و ترجمه] (هود/۶)

ج) اعطای روحیه‌ی شهامت، شجاعت و فداکاری: معنویت موجب می‌شود س آدمی از قید و بند سلطه دیگران رها شود و به انسان هشدار می‌دهد که بخشنده عمر خداوند است و فداکاری و شجاعت چیزی از عمر او کم نمی‌کند [محل آیه و ترجمه] (ال عمران/۱۴۵)

د) آرامش روحی و اطمینان قلبی: [محل آیه و ترجمه] (رعد/۲۸) (توحیدی و کرمانی، ۱۳۹۳، ص ۱۱)

پس با توجه به آنچه بیان شد مشخص می‌شود که معنویت، مربوط به بعد روح فرد است که می‌تواند از طریق ارتباط گرفتن با خدا و باور و ایمان داشتن به ساحت ربوبی اش آن را پرورش دهد، تا به آن دست یابد.

۲.۱. خانواده

واژه‌ی خانواده در لغت نامه‌های فارسی به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه و اهل البیت معنا شده است (معین، ۱۳۸۸)، ص ۴۷۸. خانواده نهاد اجتماعی کوچکی است که علی‌رغم ابعاد کوچکش دارای آثار و کارکردهای زیستی، دینی، آموزشی، روانی، تربیتی، جمعیتی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی است. اسلام به عنوان جامع‌ترین دین الهی، سعادت حقیقی انسان را در پرتو کنش‌های او در همه‌ی حوزه‌ها از جمله حوزه‌ی خانواده می‌داند و از دیدگاه اسلام، سعادت انسان در بندگی خداوند و تقرب به پیشگاه الهی متبلور می‌شود. بدین منظور، خانواده به عنوان یکی از خرده نظام‌های مطلوب اسلام، ضمن آنکه دارای اهداف خاص خود می‌باشد، در راستای تحقق بخشیدن به هدف غایی که رسیدن و قرب الهی است، طراحی شده است.

نظام خانواده در راستای رسیدن انسان به بندگی خداوند، مجموعه ای از اهداف ثانوی را دنبال می کند که از مهمترین آنها می توان به آرامش درونی همسران، پرورش فرزندان سالم و رشد معنوی اعضای خانواده اشاره کرد. بر اساس نظریه خانواده گرایی، تفاوت های طبیعی جسمی و روانی زن و مرد، نقش اساسی را در تشکیل و تحکیم بنیاد خانواده ایفا می کنند. خانواده ی برتر از نگاه اسلام منطبق بر استانداردهای اسلامی است که مناسبات و روابطی مطابق با آموزه های دینی دارند، مسلماً ثمره ی چنین خانواده ای انسان های شایسته و اثرگذار برای ساختن جامعه ی ایده آل است. ملاک برتری خانواده از دیدگاه اسلام، مال و ثروت، فرزند و مانند آن نیست که کسی به آن بنزد و بگوید: «وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالاً وَ أَوْلَاداً وَ مَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ» (سباء: ۳۵)، زور و قوت مادی نیز ملاک برتری نیست که کسی بگوید: «كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً» (توبه: ۶۹). اسلام اهل بیت (علیه السلام) را نمونه ای کامل از خانواده ی برتر، معرفی و جهانیان را به الگوبرداری از آن ها سفارش می کند. خداوند متعال، در آیه ی ۲۳ سوره ی مبارکه احزاب: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً»، خانواده ی پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از هرگونه رجس و پلیدی مبرا دانسته است. آیه ی مباحله نیز «فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنْفُسَنَا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ» (ال عمران: ۶۱). درباره ی اعضای خانواده ی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده و مقام معنوی و عرفانی آنان را به نمایش گذاشته است. امام علی (علیه السلام) پیروان خود را به الگو برداری از اهل بیت (علیه السلام) دعوت می کند و می فرماید: «به اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بنگرید، از آن سمت که آنان گام بر می دارند، غافل نشوید و قدم جای قدمشان بگذارید، آنها هرگز شما را از جاده ی هدایت بیرون نمی برند و به پستی و هلاکت باز نمی گردانند، اگر سکوت کنند، سکوت کنید و اگر قیام کردند، قیام کنید (نهج البلاغه: خطبه ی ۹۶)».

۳.۱. تربیت

واژه ی تربیت به معنای پرورش دادن استعداد های انسان یعنی فراهم کردن زمینه ی رشد استعداد های آدمی دلالت دارد. این واژه از ریشه ی (ربو) به معنای زادت، فزونی و رشد و برآمدن مشتق شده است (دل شاد تهرانی، ۱۳۹۵، ص ۸۰). راغب اصفهانی معنای مصدری (رب) را معادل تربیت و مفهوم آن را پروراندن پی در پی چیزی تا رسیدن به حد نهایت و تمام دانسته و در تعریف اصطلاحی تربیت آن را به معنای تبدیل نمودن قوه ها به فعلیت و شکوفا کردن استعداد ها دانسته است (رشیدیپور، ۱۳۸۴، ص ۸-۱۲). شهید مطهری نیز اضافه کرده اند که تربیت باید تابع و پیرو فطرت باشد (مطهری، ۱۳۶۷، ص ۵۶). همچنین ایشان در کتاب

دوست را به سمت مردان سالک صالح که عقیده صائب را با عمل صحیح هماهنگ کرده اند، قرار می دهد؛ چون آن مردان الهی، محبان راستین خدا و محبوبان واقعی وی اند و آثار محبت خدا در مجالی خلقت و مرائی آفرینش و مرایای بندگان وی ظهور می کند. (حضرت آیت الله جوادی آملی، (۱۴۰۰)، ج ۲، ص ۳۴۸).

و انسان خودساخته ای که اعمال خوب، در وجودش ملکه شده است، تک تک اعمالش تبلیغ دین خداست و مردم از رفتار و کردار او درس می گیرند چرا که تبلیغ عملی از تبلیغ گفتاری مؤثرتر است. (قرائتی (۱۳۷۷)، ص ۲۱۱). بی شک یک خواهر طلبه، با مزین شدن به اخلاق و رفتار نیکو و عمل صالح ناخودآگاه مورد توجه و الگویی برای زنان دیگر قرار می گیرد و همین امر خود مسئولیت خواهران طلبه را سنگین تر می کند. یک خواهر طلبه باید خود را آراسته به کمالات و فضایل اخلاقی نماید و همین طور که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: « كُونُوا دُعَاءَ النَّاسِ بِغَيْرِ السِّنِّتِكُمْ » (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۷، ص ۳۰۹؛ طبرسی، ۱۳۸۵، النص، ص ۴۶) با رفتار و کردار خداپسند، مبلغ دین و فضایل اخلاقی و کمالات انسانی باشد. «

در این زمینه خداوند متعال نیز در قرآن کریم به زنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می فرماید: اگر از شما خطایی آشکار سرزنند، عذاب شما مضاعف خواهد بود (احزاب، آیه ۳۰) و از سوی دیگر می فرماید: هریک از شما تواضع داشته باشد و مطیع خدا و رسولش باشد و عمل صالح انجام دهد پاداشی مضاعف خواهد داشت، (احزاب، آیه ۳۱) پس سرّ مضاعف شدن عذاب همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در صورت ارتکاب گناه، و مضاعف شدن پاداش آنها، به خاطر الگو بودن و الگوگیری افراد از نزدیکان و وابستگان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، (جوادی آملی، ۱۳۹۹/۱۰/۲۹، ذیل تفسیر سوره احزاب)، بنابراین خواهران طلبه نیز، به عنوان مبلغان دین و مدافعان اسلام، باید بسیار بر رفتار و کردار و گفتار خویش توجه نمایند و خود را از آلودگی ها به دور دارند، زیرا آنان الگو و محل توجه افراد دیگرند.

۶. نتیجه گیری

۱. در منابع دینی، آموزه ها و دستورالعمل های اخلاقی برای رشد و تعالی در جنبه های معنوی زندگی خانوادگی و اجتماعی بیان شده است و یک طلبه خواهر می تواند در اجرایی شدن این دستورالعمل ها نقش بسزایی داشته باشد.

۲. خانواده بهترین محیط برای آموزش آموزه های معنوی به فرزندان است؛ بنابراین یک طلبه خواهر، در گام اول باید عهده دار تربیت معنوی فرزندان باشد.

۳. یک طلبه خواهر می تواند با بهره گیری عملی از آموزه های دینی نقش بسزایی در افزایش معنویت همسرش داشته باشد.

۴. یک طلبه خواهر بوسیله امر مقدس تبلیغ، می تواند نقشی اساسی در تربیت جامعه ایفا کند.

۵. برخورداری اعضای خانواده از معنویت، موجب ساخت جامعه آرمانی می شود.

۶. برخورداری اعضای خانواده از معنویت نه تنها سبب نجات در قیامت است، بلکه زندگی دنیا نیز بدون آن سامان نمی یابد و کارآمدی خانواده به عنوان کانون تعلیم و تربیت بدون کسب و رعایت مسائل معنوی تأمین نخواهد شد.

۷. معنویت، بهترین ضامن اجرایی قوانین و مقررات در کانون خانواده است و سعادت خانواده را تضمین می کند. و همچنین بهترین ضامن اجرایی قوانین و مقررات در جامعه است و سعادت جامعه را تضمین می کند. بنابراین، از آنجا که در خانواده اصلی ترین نقش را زنان بر عهده دارند، یک طلبه خواهر می تواند با تلاش سعادت خانواده را به ارمغان آورده و به صورت مستقیم و غیرمستقیم در ارتقای فرهنگ جامعه تأثیرگذار باشد و از این مسیر عاقبت بخیری خودش در دنیا و آخرت را فراهم سازد.

منابع و مآخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵ ق)، **عِلل الشرایع**، مکتبه الحیدریه: نجف اشرف.
۲. ابن منظور، (محمد بن مکرم ۱۴۰ هـ)، **لسان العرب**، نشر ادب حوزه.
۳. انصاریان، حسین (۱۳۸۷)، **نظام خانواده در اسلام**، تهران، نشر فرهنگ اسلامی.
۴. بهشتی، احمد (۱۳۶۰)، **تربیت از دیدگاه اسلام**، انتشارات صدرا، قم.
۵. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹)، **حکمت عبادات**، مرکز نشر اسرا.
۶. _____ (۱۴۰۰)، **ادب فنای مقربان**، ج ۲، مرکز نشر اسرا.
۷. حکیمی، محمد (۱۳۸۱)، **دفاع از حقوق زن**، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول.
۸. الحمیری، ابن هشام، **سیره النبویه**، ج ۱، ناشر: دار المعرفت
۹. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۹۵)، **گزیده سیره نبوی**، ج ۱، تهران: دریا.
۱۰. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، **لغت نامه دهخدا**، تهران: دانشگاه تهران.
۱۱. رشید پور، مجید (۱۳۸۴)، **آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی با تاکید بر روش ها**، تهران: انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
۱۲. رضوانی، علی اصغر، (۱۳۸۵) **پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) و حقوق زن**، انتشارات مسجد جمکران.
۱۳. صدر، بنت الهدی، **زن در زندگی پیامبر (صلی الله علیه و اله و سلم)**، تهران، بی تا.
۱۴. طبرسی، علی بن حسن (۱۳۸۵ ق) **مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار**، ناشر: المکتبه الحیدریه، نجف.
۱۵. علاسوند، فربیا (۱۳۹۰ ش)، **زن در اسلام**، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
۱۶. قرائتی، محسن (۱۳۷۷)، **قرآن و تبلیغ**، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۷. _____ (۱۳۸۳)، **تفسیر نور**، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۸. قمی، عباس، **سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار مع تطبیق النصوص الواردة فیها علی بحار الأنوار**، نشر: اسوه.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ هـ ق)، **اصول کافی**، (ج ۴)، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
۲۰. _____ (۱۳۷۷)، **اصول کافی**، ج ۵، تهران، نشر دار الکتب الاسلامی.

۲۱. _____ (۱۳۶۳ ه.ش)، **اصول کافی**، ج ۶، ناشر: دار الکتب الاسلامیه، تهران.
۲۲. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳ ه.ق)، **بحار الانوار**، ج ۲، ناشر: مؤسسه وفا.
۲۳. _____ (۱۳۷۸ ش)، **ایمان و کفر** (ترجمه کتاب ایمان و الکفر بحار الانوار جلد ۶۴ / ترجمه عطاردی) - تهران، چاپ: اول.
۲۴. _____ (۱۴۰۳ ق)، **بحار الانوار** (ط - بیروت)، ج ۳، جمعی از محققان، ناشر: دار احیاء التراث العربی، بیروت.
۲۵. محمدی نیا، اسدالله (۱۳۷۹)، **بهشت جوانان**، قم، انتشارات سبط اکبر، چاپ اول.
۲۶. _____ (۱۳۸۱)، **پاسخ به پرسش های جوانان**، قم، انتشارات سبط اکبر، چاپ اول، پاییز.
۲۷. مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۸۸)، **تربیت دینی در جامعه اسلامی معاصر: گفت و گوها**، تهران: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۲۸. مطهری، مرتضی (۱۳۷۶)، **مجموعه آثار شهید مطهری**، ج ۱۷، تهران: صدرا.
۲۹. _____ (۱۳۶۱)، **پیرامون انقلاب اسلامی**، تهران: صدرا.
۳۰. _____ (۱۳۶۲)، **تعلیم و تربیت در اسلام**، تهران، انتشارات دانشگاه الزهرا.
۳۱. _____ (۱۳۶۷)، **تعلیم و تربیت در اسلام**، تهران: صدرا.
۳۲. مظاهری، حسین (۱۳۸۸)، **خانواده در اسلام**، قم: نشر شفق.
۳۳. معین، محمد (۱۳۸۸)، **فرهنگ فارسی معین**، چاپ چهارم، تهران: اشجع - میکائیل.
۳۴. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۵۳-۱۳۶۶ ه.ق)، **تفسیر نمونه**، ج ۳، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۳۵. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۶۹)، **صحیفه نور**، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران.
۳۶. نوری، حسن بن محمد تقی (۱۴۰۳ ه.ق)، **مستدرک الوسائل**، ج ۱۷، بیروت: مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث

نشریات:

۱. روحی، زهرا (۱۳۹۰)، **"تحکیم خانواده و راههای تقویت آن"**، مجله طهورا، سال چهارم، شماره ۱۱.
۲. توحیدی، رضا و کرمانی، شاهین (۱۳۹۳)، **نقش مذهب و معنویت بر سلامت روانی**، فصلنامه اصول بهداشت روانی، سال اول، شماره ۸.

۳. خادم الموالی، عباس، **کونوا دعاه الناس...**، مجله / شمیم معرفت / تابستان ۱۳۹۲ - شماره ۳۳.

نرم افزارها:

۱. جامع الاحادیث ۳,۵

۲. جامع التفاسیر ۴

سخنرانی:

۱. جوادی آملی، ۱۳۹۹/۱۰/۲۹، ذیل تفسیر سوره احزاب/ از سایت درس های آیت الله جوادی آملی.